

Antoni Gos

UKSW

Warszawa

Znaczenie postaw wobec małżeństwa i rodziny w budowaniu relacji interpersonalnych

Miłość to wzajemna odpowiedzialność za siebie, bliskich (szczególnie małżeńska i wobec własnych dzieci) oraz w stosunku do wszystkich ludzi i otaczającego świata. Jej wzorem jest Bóg, który jest najczystsza Miłością, Dobrem i Pięknem.

Miłość w relacjach małżeńskich i rodzicielskich to wzajemne dawanie i branie, pomoc, wsparcie, współczucie, rozwój, wychowanie, wzmacnianie relacji i uczuć, współpraca. Prawdziwa miłość jest bezinteresowna i nic w zamian nie oczekuje. Każdy przejaw życia i czyn ma sens i celowość tylko wówczas, gdy jest przepełniony miłością.

Miłość oczyszcza, uszlachetnia i wysubtelnia człowieka, utwierdza go w dążeniu do nieustannego poznania Prawdy i zastosowania zasad etycznych w życiu. Szczera i prawdziwa miłość ma charakter uzdrawiający na poziomie fizycznym, duchownym i psychicznym. Wychowanie w duchu miłości to utwierdzenie dzieciom przez rodziców najważniejszych wartości postępowania.

1. Miłość kategorią aksjologiczną

1.1. Definicje miłości

Miłość jest emocjonalną postawą wobec ludzi i świata; to głębokie uczucie motywowane namiętnością lub przyjaźnią albo przywiązaniem, które skłania partnerów do troski o drugą osobę, wyzbywanie się egoizmu i działań powodujących szkody moralne. Istotę miłości i jej wyznaczników w odniesieniu do człowieka upatruje się w afirmacji osoby, zdolności współodczuwania (empatii) i dobru podmiotu miłości. Są to trzy podstawowe komponenty każdej formy miłości.

Miłość od łacińskiego *affirmatio* oznacza potwierdzenie, jest podstawowym wyznacznikiem. Afirmacja jest czynnikiem miłości, ponieważ polega na tym, że z ufnością oddajemy siebie ukochanej osobie, chcemy przez to do niej przynależeć. Pierwszym stadium afirmacji jest sympatia, a następnie aprobata osoby. Czujemy wówczas potrzebę kontaktu, bliskości ukochanej osoby. Afirmacja

drugiego człowieka w każdej miłości oznacza pełną akceptację podmiotu uczuć (Gajda, 2007).

Prawdziwa głęboka miłość jest związana z uczuciem empatycznym. Powoduje, że człowiek zaczyna myśleć i czuć kategoriami osoby kochanej. Następuje proces głębokiego współodczuwania. Strona kochana próbuje postawić się w roli osoby kochanej, patrzeć jej oczyma. Dobro podmiotu to trzeci komponent wszystkich form miłości. Zakłada ono troskę, poznanie, poczucie odpowiedzialności i poszanowanie godności. Troska przejawia się opieką i zainteresowaniem życiem obiektu kochanego. Kogo kochamy chętnie słuchamy.

1.2. Miłość jako zjawisko

Miłość to najpiękniejsze zjawisko w życiu każdego człowieka, to szczególna potrzeba, uczucie i postawa znana wszystkim kryjąca wiele tajemnic. Jego specyfika sprawia, iż jest ono trudne do opisu i analizy naukowej. Jest to główna wartość w życiu każdego człowieka, która potrafi dać radość i szczęście, zranić i zabić, tworzy i niszczy. Nie potrafimy odpowiedzieć jednoznacznie na pytania: czym jest miłość i dlaczego ma tyle twarzy. Czasem trwa długo, czasem krótko, prędko umiera, traci swoją moc. Bez niej żyć nie potrafimy, życie nasze byłoby martwe.

Miłość jest zjawiskiem towarzyszącym człowiekowi w każdej epoce i pod każdą szerokością geograficzną. Pojęciowo jest zjawiskiem bardzo różnorodnym, bo przedmioty miłości mogą być rozmaite. Można mówić o miłości pomiędzy mężczyzną a kobietą, macierzyńskiej, ojcowskiej, do rodziców, ojczyzny, ojcowizny, idei, kultury, przedmiotów stanowiących wartość subiektywnie szczególną (materialną lub niematerialną), przyrody, fauny i flory. Miłość może oznaczać głębokie przywiązanie do kogoś lub czegoś. Bliskie jest wówczas uczuciu wielkiej sympatii (Laskowski, 2004).

Miłość w wymiarze osobowym jest celem życia, szczęściem, przeżyciem czegoś wielkiego i niezwykłego, poświęceniem się dla wybranego człowieka, ludzki, idei możliwością nawiązania bliskich kontaktów, podstawą stabilizacji życiowej w małżeństwie i zapewnienie sobie poczucia bezpieczeństwa wielką namiętnością niosącą rozczarowania i dramaty. Kto chce kochać cierpieć musi. Kto pokocha ten poszłocha. Miłość jest procesem egzystencjalnym, trwającym całe życie człowieka i zmieniającym się. Formuje się w całym procesie rozwoju uczuć poczynsz od narodzin aż do śmierci. Miłość jest jednym z wymiarów człowieczeństwa.

Wokół tego pojęcia narosło wiele sprzecznych sądów, ponieważ jawi się ono każdemu człowiekowi inaczej w zależności od jego doświadczeń, wiedzy, wyznawanego systemu wartości, poziomu dojrzałości emocjonalnej i rozwoju osobowości. Miłość jest traktowana jako uczucie wszechogarniające i postawa wobec życia. Określa ona wzajemne relacje międzyludzkie i stosunek człowieka do świata i samego siebie.

W hierarchii wartości miłość zajmuje pierwsze miejsce. Nadaje barwy egzystencji, determinuje los poszczególnych osób, łączy się ściśle z sensem życia człowieka jako istoty kochającej i potrzebującej miłości. Miłość sprawia, że odnajdujemy sens życia. Przeciwdziała świadomości przemijania i łagodzi lęk przed śmiercią.

Miłość może uszczęśliwiać dziecko i dorosłego. Kochanie jest jak śmierć, nikogo nie ominie, człowieka prostego i wykształconego, może jej towarzyszyć bardzo rozległa wiedza, ale także ta bardzo skromna. Pomaga ona odczytać drugiego człowieka, niekoniecznie za pomocą wysoko rozwiniętego intelektu, gdyż istnieje bezsłowny język uczuć. Istnieje też swoisty język miłości: gesty, uśmiechy. Miłosne koleje losu człowieka zaczyna się kształtować od pierwszych chwil po jego urodzeniu, a nawet wcześniej. Miłości uczymy się w rodzinie od małego dziecka i do miłości dorastamy przez całe swoje życie. Nauczycielami jej są rodzice, członkowie rodziny, my sami, koledzy i przyjaciele (Poręba, 2001).

Przywiązanie, przyjaźń, dobroć, koleżeństwo, uprzejmość, pomaganie innym, to wszystko uczucia i wartości ściśle powiązane z miłością. Wskazują one różne formy postępowania: wrażliwości i uczucia, wzajemna pomoc, wybaczenie i kochanie się.

1.3. Próby psychologicznej interpretacji miłości

Wokół miłości narosło wiele sprzecznych sądów, opinii i prób teoretycznej interpretacji tego szczególnego zjawiska. Wielu filozofów, etyków, psychologów, socjologów, teologów podejmowało próby wyjaśnienia tego fenomenu. Miłość człowieka wzbogaca, fascynuje, nadaje sens życiu, niejedno ma imię, wiedzie do ekstazy, ale także do cierpienia a nawet tragedii. Miłość od zamierzchłych czasów była także przedmiotem wierzeń i systemów religijnych, dlatego jest interpretowana w dwóch płaszczyznach: jako obraz życia erotycznego bogów, co tworzy wzór do naśladowania przez wyznawców oraz w formie konkretnej systemów nakazów i zakazów moralności.

Kochamy danego człowieka jakim on jest, ze wszystkimi jego przywarami, albo go nie kochamy. Istota miłości i jej wyznaczników upatrywana jest w

afirmacji osoby, w jej zdolności do współodczuwania oraz w poszanowaniu godności i dobra przedmiotu miłości. Prawdziwie głęboka miłość powoduje, że człowiek zaczyna myśleć i czuć kategoriami osoby kochanej. Następuje wówczas proces głębokiego wnikania w motywy zachowania podmiotu miłości. Strona kochająca stara się go dobrze zrozumieć, wytłumaczyć niejasne dla siebie sytuacje, postawić w roli partnera i widzieć rzeczywistość tak, jak osoba kochana.

Zdolność do miłości człowieka, wyrażana kontaktem emocjonalnym ma wrodzony charakter. Uwarunkowana jest czynnikami dziedzicznymi. Zdolności potencjalnie tkwiące w człowieku ujawniają się i rozwijają w różnym stopniu w ciągu życia. Ich dynamika zależy od czynników zewnętrznych. Formy przejawiania się miłości człowieka są wytworem społecznym, powstałym w historii rozwoju są nabyte, wyuczone i tak jak wszelkie formy kontaktów i więzi międzyludzkich idei czy postępowań w zamieniających się sytuacjach.

Przejawianie się miłości człowieka jest wyrazem stopnia rozbudzenia zdolności tkwiącym w człowieku. Dziecko uczy się chodzenia, mowy, myślenia wyrażania uczuć, afirmacji, wrażliwości na swoją osobę i osoby inne (empatii), rozpoznawania dobra i zła. To wszystko odnajduje się w syndromie komponentów i ujawnia się w miłości. Szczególną formą jest miłość dzieci do rodziców. Rozwój miłości do matki jest modelem kształtującym zdolność do miłości w ogólności. Z tego powodu możliwości wzrastania w atmosferze miłości i ciepła rodzinnego, w której rodzice wykazują dla siebie wiele zrozumienia, czułości i delikatności jest systemem wzorców postępowań w miłości dla obserwujących ich dzieci. Jeżeli rodzice należycie troszczą się o dziecko i mają wiele umiejętności, które wzbudzają w dziecku podziw i szacunek, wzmacnia to miłość do niego (Wojtyła, 1986).

Silne uczuciowe więzi między samymi rodzicami, rodzicami a dziećmi sprawiają, że przyswaja ono sobie poprawne normy współżycia społecznego. Procesy uczenia się miłości przez dzieci oparte na dążeniu do niej mają zasadnicze dla późniejszego postępowania człowieka w życiu dorosłym. Potrzeba miłości, kochania i bycia kochanym a zarazem budowania więzi z innymi ludźmi utrzymuje się przez całe życie. W zależności od faz rozwojowych i konkretnych sytuacji życiowych zmieniają się jedynie obiekty z którymi człowiek utrzymuje więzi uczuciowe. Gdy uda mu się stworzyć silną więź z innym człowiekiem, znika poczucie izolacji, osamotnienia i indywidualnej odrębności. Pojawia się poczucie wspólnoty, bezpieczeństwa a nawet uzupełnienia przez drugiego człowieka. Z potrzeby kontaktu emocjonalnego oraz z postaw życzliwości wobec innych ludzi wzrasta miłość charakteryzująca się pragnieniem tworzenia wspólnoty z drugim

człowiekiem i poczucie odpowiedzialności za niego. Miłość staje się przeciwwagą dla ogarniającego poczucia osamotnienia i lęku.

1.4. Nienawiść - antywartość miłości

Przeciwstawieństwem miłości jest nienawiść, która kojarzy się z negatywnym uczuciem skierowanym do konkretnej osoby lub grupy, zawiera w sobie złość, odrazę, chęć niszczenia lub unicestwienia. Przedmiot nienawiści jest odarty z wszelkich pozytywnych wartości, jest spostrzegany jako zasługujący na unicestwienie. Nienawiść jest efektem łańcucha doświadczeń emocjonalnych lub otrzymanej wiedzy na temat innej osoby. Nienawiść do swoich ofiar u młodocianych przestępców może mieć korzenie w podobnym uczuciu kierowanym w dzieciństwie do rodziców, czego sobie nie uświadamiają. Dziecko doświadczające deprawacji nie uzasadnionej z jego i obiektywnego punktu widzenia, maltretowane i niekochane może nie mieć do wyboru innego stosunku do rodziców jak nienawiść.

Trójczynnikowa koncepcja Roberta Sternberga (Sternberg, Karin, 2007) funkcjonująca na gruncie psychologii społecznej zakłada, że „miłość jest stanem składającym z trzech podstawowych elementów: uczucia bliskości, namiętności oraz zaangażowania. W psychologii opisuje się miłość także w ramach problematyki motywacji i wyróżnia się ją jako chwilowe uczucie lub trwałą postawę. Zawdzięczamy jej dokładniejsze opisy powstawania, utrzymywania się i przekształcania miłości. R. Sternberg autor trójczynnikowej koncepcji przyjmuje bliskość (intymność) uczucie silnego związku z drugą osobą, namiętność najbardziej gorący czynnik miłości (wyraża się stopniem pobudzenia wobec partnera), zaangażowanie (zobowiązanie) ukierunkowanie decyzji, myśli, uczuć i działań na przekształcanie relacji miłosnej w trwały związek oraz na utrzymanie pomimo występujących przeszkód (Aronson, Wilson, Akert 2002).

1.5. Odcienie miłości

Miłość ma wiele odcieni, sposobów odbierania sygnałów, przejawów tworzenia dobra osobie kochanej a wszystkim tym włada serce. Miłość niejedno ma imię, to stwierdzenie wskazuje, że pojęciem tym oznaczmy różne jakościowo procesy, erotyczną i platoniczną, zrodzoną z potrzeby wspólnoty, pozbawioną składników seksualnych, małżeńskich i rodzinną.

Pojęcie miłości stało się uniwersalne, bo funkcjonuje potocznie oraz w religii, nauce i sztuce. Serce używamy jako symbol miłości. Konsekwencją

miłości jest dążenie do poznania ludzi i świata. Chcemy poznawać obiekt miłości, ukochanego człowieka, być przy nim razem i z nim. Miłość jest uniwersalną i ponadczasową wartością nadającą sens każdemu ludzkiemu istnieniu. Bez niej wiele osób nie może normalnie egzystować. Łączy ona ludzi ponad wszystkimi różnicami. Być wychowanym w miłości oznacza być wrażliwym na dobro i zło w każdym zjawisku i kontakcie z rzeczywistością. Szkoda powinna wychowanków otwierać na innych ludzi, świat i krzywdę innego człowieka.

Pragnienie miłości i zjednoczenia się z drugim człowiekiem jest siłą cementującą cały ludzki rodzaj, rodzinę i społeczeństwo. Bez miłości ludzkość nie mogłaby istnieć. Człowiek nie może unikać kontaktów z innymi ludźmi. Wszystko jest w człowieku nakierowane na spotkanie (cielesność, płciowość, świadomość, wolność). Próby unikania spotkań z drugim człowiekiem są znakiem poważnych zaburzeń psychospołecznych. Spotkania z drugim człowiekiem oparte na miłości sprawiają, że kontakt ten staje się źródłem szczęścia, satysfakcji, rozwoju, umocnienia w dobru, prawdzie, poczuciu bezpieczeństwa. Człowiek najpełniej rozwija się, gdy kocha samego siebie i uczy się szczerze i dojrzałe kochać innych ludzi. Człowiek, który kocha, staje się silny, niezależny, wolny od lęków i rozczarowań.

Największe szanse by być kochanymi mają ci, którzy sami kochają. Nikim nie cieszymy się tak bardzo jak osobami, które najbardziej kochamy. Jednocześnie nikt nie może nas bardziej zranić emocjonalnie, jak najbliższe nam osoby. Bardzo ważna jest także miłość do samego siebie. Jest ona czynnikiem osobowościowo twórczym. Wpływa na rozwijanie obrazu siebie i stosunku do innych ludzi a także sposób przeżywania pozostałych rodzajów miłości. Rozsądna miłość siebie powoduje otwarcie i wiarę w miłość innych ludzi i odwrotnie, szczęśliwie spełnione uczucia potwierdzają poczucie własnej wartości i godności, co wyklucza sytuacje poniżające siebie i innych. Tak kochać innych potrafi tylko człowiek zdolny do miłowania siebie samego (Tyszka, 1993).

1.6. Miłość zjawiskiem pedagogicznym

Znaczenie miłości w życiu człowieka ujawnia się w jej mocy sprawczej i przemiany ludzi na patriotów, dobrych ojców czy matki, ludzi szczęśliwych, dobrych i współczujących. Miłość to wartość najważniejsza, której uczymy się w życiu. Ona także poucza i czyni bardziej ludzkimi. Miłość jest aktywną siłą w człowieku, przebijającą się przez mury oddzielające od jego bliźnich, jednoczącą go z innymi. Człowiek dzięki miłości pozostaje sobą chociaż jest zmieniony. W miłości realizuje się paradoks: dwie istoty stają się jedną, pozostając mimo to dwiema istotami.

Miłość to dawanie, a nie branie, działanie, a nie bierne doznawanie. Człowiek daje siebie i to, co jest w nim najcenniejsze, swoje życie, miłość, zainteresowania, zrozumienie, wiedzę i honor, radości i smutki – wszystko, co w nim jest żywe i ujawnia się w jego codziennej aktywności. W ten sposób dając ubogaca swoje życie, wzbogacając drugiego człowieka, wzmacnia poczucie jego istnienia, wzmacniając własną tożsamość i godność. Nie daje po to, aby otrzymywać, dawanie samo w sobie jest przyjemnością i radością. W tym akcie dwie zainteresowane strony odczuwają wdzięczność do życia, które zrodziło się dla nich obojga. Kochać drugiego człowieka oznacza także dążyć do zapewnienia mu szczęścia i prawidłowego rozwoju, pomagać mu w trosce o dobro, być odpowiedzialnym za własną postawę wobec niego.

Miłość staje się siłą. Największym dobrem i prawdziwym źródłem bogactwa. Ten jest bogaty, kto daje innym. Ten kto obawia się, by nie zubożeć, nigdy nie jest dość bogaty by dać. Czynny charakter miłości, poza elementem obdarowywania, ujawnia się także w tym, że zawsze występują w niej składniki wspólne dla wszystkich jej form. Są to: troska o innego, poszanowanie, poznanie i odpowiedzialność. To, że miłość wiąże się z troską najwyraźniej uwidocznione jest w miłości matczynej do dziecka. Miłość jest czynnym zainteresowaniem życiem i rozwojem tego, kogo kochamy. Troska i zainteresowanie prowadzą do poczucia odpowiedzialności, która ma charakter dobrowolny. Być odpowiedzialnym znaczy być zdolnym i gotowym do ponoszenia konsekwencji czynów oraz na odpowiedź oczekiwaną przez innego człowieka (Ossowska, 2011).

Kochać to nie znaczy patrzeć na siebie z zachwytem czy pożądaniem, ale przed siebie, w przyszłość i kroczyć ku niej razem czerpiąc z miłości wolnej od nieuzasadnionych przeszkód i ograniczeń poza granice godności ludzkiej i poszanowanie cudzej osobowości, siły i wzbogacać życie własne i zbiorowości, w jakiej żyjemy.

Miłość partnerska jest efektem mądrego wychowania, uświadamiania młodzieży praw rozwoju erotyzmu w perspektywie małżeństwa i rodziny, harmonii z ukochaną osobą, układaniu sobie przyszłego życia we wzajemnym do siebie szacunku, trosce i odpowiedzialności. Istotne są mądre postępowanie w decydowaniu o wyborze partnerów, uwzględnianie ich walorów osobowych i duchowych, cierpliwość w oczekiwaniu na taką miłość.

Miłość rodzicielska jest jedną z ważnych form. Ze względu na altruistyczny, pozbawiony egoizmu charakter uważana jest za najwyższy rodzaj uczuciową więź. Rodzice zapoczątkowują proces wychowania w duchu miłości. Celem jest altruizm czyli bezinteresowna troska o dobro innych ludzi. Wiąże się on nierozdzielnie z nakazem miłości bliźniego w znaczeniu ewangelicznym.

Współczesny człowiek potrzebuje drugiego człowieka. We współczesnym świecie jednostka żyje wspólnie z innymi ale obok nich. Spotykamy wiele mówiące określenie samotny tłum. Należy dbać o to by ludzie potrafili uszanować godność innych, przyjść im z pomocą w razie potrzeby. Człowiek realizuje się głównie przez innych ludzi, przynoszenie im ulgi w cierpieniu, znajdowanie dla nich czasu, bycie z nimi a nie obok ich, pomaganie im w rozwiązywaniu trudnych problemów.

Mnogość faktów z zakresu ludzkich zachowań staje się podstawą do społecznie doniosłych syntez ujawniających wrodzoną gotowość i inicjatywy ludzi do nawiązywania przyjaznych kontaktów i miłości. Uświadomienie sobie tego i właściwa ocena ludzkiej natury oddaje w ręce rodziców i wychowawców możliwość świadomego rozwijania tych a nie agresywnych skłonności (Wojciszke, 1997).

Miłość stanowi podstawę każdej zdrowej rodziny. Następuje systematyczne wdrażanie dziecka w świat norm i wartości, stwarza się warunki dla normalnego rozwoju człowieka. Kształtowanie osobowości jest uwarunkowane miłością, której pierwsze lekcje dziecko otrzymuje w domu. Dziecko zrodzone z miłości jest kochane, otoczone troskliwą opieką bliskich mu osób. To sprawia, że otwiera się ono na świat i innych ludzi. Łatwo nawiązuje kontakty. W rodzinie następuje przekazywanie miłości, doświadczenia i wiedzy, optymizmu i zaufania do otoczenia. Ten wzrost duchowy obejmujący sferę emocjonalną i poznawczą jest najbardziej istotnym wymiarem rozwoju człowieka, Dziecko w rodzinie uczy się czułości i wrażliwości, które są komponentem prawdziwej miłości, nie tylko brać ale i dawać. Z tego powodu miłości rodzicielskiej nic nie jest w stanie zastąpić.

W rodzinie od matki i ojca dziecko uczy się czułości i miłości. Brak miłości w rodzinie, jej skłócenie sprzyja kształtowaniu się osobowości neurotycznej. Najpoważniejszym urazem i skrzywieniem spowodowanym brakiem miłości jest zabicie wiary w miłość. „Bo żeby umieć dawać miłość, trzeba ją skądś otrzymać”

W zdrowej rodzinie są zaspokajane wszystkie potrzeby dziecka: miłość, przynależność, uznanie, szacunek i poczucie bezpieczeństwa. Mądre rodzinne wychowanie sprawdza się nie tyle do zakazów i nakazów, ile do wyniesionych doświadczeń, własnych doznań, kształtowanych nawyków. Umiejętne wpajany system wartości potrafi skutecznie ochronić przed złymi wpływami z zewnątrz.

Wychowanie przez miłość to oddziaływanie za pomocą przykładów. Podstawowym warunkiem udanego wychowania jest prawdziwa i inteligentna miłość w rodzinie. Fakt, że większość prostytutek, kryminalistów wywodzi się z rodzin rozbitych dowodzi, że prawdziwe porozumienie między rodzicami

a dziećmi ma większe znaczenie dla pomyślnego rozwoju miłości oraz wychowania tych dzieci niż metody i strategie wychowania.

Badania reakcji młodzieży na warunki ich życia w zmieniającej się cywilizacji pokazują, że jest ona zagubiona i ciągle poszukuje własnych rozwiązań i stylu życia. Powstaje wówczas potrzeba nowej, odkłamaney uczuciowości. Przejawy zagubienia się, poszukiwań i „odnajdowania się” mogą być bardzo różne. Najpierw pojawia się tęsknota za przeszłością, później dochodzi do głosu potrzeba porządku, przestrzegania zasad i prawd, a jeszcze później odradza się pragnienie przeżyć romantycznych, w których młodzież odnajduje drogie sobie wartości, takie jak miłość, szczerłość, uczuciowość i poświęcenie.

Wartości emocjonalne i duchowe stawiane są przez młodzież wyżej niż hedonistyczne czy materialne. To wiąże się także z akceptowaniem znaczenia miłości jako wartości. Uznać to należy za symptom przemian jakościowych w świecie wartości akceptowanych i preferowanych. Taka orientacja może w przyszłości zaowocować przemianą hierarchii całego systemu wartości.

Wielowymiarowość miłości, jej fundamentalne znaczenie dla życia ludzi sprawia, iż słuszny jest postulat zgłoszony przez Pawła VI a rozwinięty przez Jana Pawła II – budowania cywilizacji miłości. Model powszechnej cywilizacji miłości jest propozycją dla wszystkich ludzi. Ma charakter wielowymiarowy, wieloreligijny i wieloświatopoglądowy. Istotnym aspektem jej powszechności jest to, że stanowi konstrukcję etyczną. Dla niej zaś najistotniejszą kwestią jest godność ludzka jako wartość nierozłącznie związana tylko z tego powodu, że jest osobą ludzką obdarzoną godnością. Idea cywilizacji miłości i charakter etyczny zasadza się na wskazaniu właściwej hierarchii wartości. W nauczaniu społecznym Jana Pawła II można wyróżnić priorytety. Są nimi: 1 - prymat osoby przed rzeczą, 2 - ducha przed materią, 3 - BYĆ przed MIEĆ, 4 - praw osobowych przed państwowymi 5 - narodu przed państwem, 6 - miłosierdzia przed sprawiedliwością, 7 - człowieka przed ideologią, 8 - etyki przed techniką, 9 - prawdy przed koniunkturą i sensacją, 10 - dialogu przed walką, 11 - ubóstwa przed bogactwem, 12 - pracy przed kapitałem, 13 - człowieka przed ekonomią.

Każda cywilizacja, która nie opiera się na miłości i jej nie uczy, buduje królestwo przemocy i rozpaczy. Jest skazana na to, by stać się cywilizacją śmierci, która w istocie swojej jest antycywilizacją.

2. Miłość małżeńska i rodzicielska w systemie aksjologicznym rodziny

2.1. Istota zagadnienia

W każdym człowieku drzemie pragnienie miłości i ma on własną wizję miłości na różnych etapach swojego życia. Istnieje miłość małżeńska, rodzicielska (ojcowska, matczyna) do Boga. Miłość towarzyszy przez całe życie w zróżnicowanym wymiarze.

U podstaw rodziny leży małżeństwo a potem rodzicielstwo. Każda miłość wieku dojrzewania ma charakter małżeńskiej, bo w każdej winna być perspektywa małżeństwa i rodzicielstwa. Jest ona dwuetapowa: przed małżeństwem, w czas narzeczeństwa (jako czynnik powstania małżeństwa) i w małżeństwie, jako czynnik szczęśliwego trwania małżeństwa i rodzicielstwa. Żeby mogła powstać miłość rodzicielska musi się spełnić miłość małżeńska. Zwraca się uwagę na miłość małżeńską i rodzicielską jako wartości wychowawcze. Miłość jest wartością duchową i fizyczną, prowadzi do małżeństwa oraz rodzicielstwa.

Małżeństwo jest czymś wyjątkowym, tworzy rodzinę, związek umiłowany przez Boga (sakrament). Pomimo wielu przemian w społeczeństwie, rodzinie oraz życiu pojedynczego człowieka (wzrasta liczba rozwodów i związków kohabitacyjnych), to w dalszym ciągu cenione jest życie w małżeństwie i rodzinie. Dlatego jest to zagadnienie, któremu należy nadać szczególną rangę, ponieważ w relatywizmie wartości ważne jest ukazanie znaczenia miłości małżeńskiej i rodzicielskiej.

2.2 Małżeństwo i miłość małżeńska

Małżeństwo według Z. Tyszki jest legalnym, względnie trwałym związkiem kobiety i mężczyzny, powołanym w celu wspólnego pożycia, współpracy dla dobra rodziny, głównie wychowania dzieci, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego i wszelkiej współpracy dla dobra rodziny (Tyszka, 1974).

M. Ziemska przedstawia małżeństwo jako szczególną grupę społeczną tzw. diadę składającą się z dwóch osób niekrewnych płci odmiennej, należących do tego samego pokolenia, pozostających w trwałej, bezpośredniej styczności i połączonych osobistą więzią uczuciową. Małżeństwo tworzy jedność dwóch różnych indywidualności, które decydują się spędzić wspólnie dalsze życie (Ziemska, 1977).

Dobre małżeństwo jest podstawą szczęśliwego życia rodzinnego i jedną z dróg w ogóle, jest także szkołą miłości i porozumienia interpersonalnego. Współpartner, który naprawdę kocha, z radością przyjmuje najdrobniejsze przejawy życzliwości i oddania, współczuje, dzieli się bezinteresownie wartościami najbardziej osobistymi. Utrzymanie trwałej, nasyconej ciepłem i miłością więzi małżeńskiej zależy od osobowości współmałżonków. Rzeczywistą wspólnotę życia zdolni są stworzyć partnerzy o dojrzałej osobowości (Laskowski, 1985). W każdej z definicji małżeństwa podstawową wartością tego związku jest miłość.

Miłość jest najważniejszym wydarzeniem między narodzinami a śmiercią człowieka (Wojciszke 1994). O miłości napisano i pisze się wiele. W literaturze, poezji, piosenkach, życiu codziennym i aspekcie naukowym. Jest czymś tak oczywistym, że trudno byłoby precyzyjnie ją zdefiniować, ponieważ dla każdego człowieka jest inna i ma inną wartość. Wypowiadali się o niej poeci, filozofowie, socjologowie, psychologowie, teologowie. Człowiek przyznaje miłości właściwe miejsce i zasadniczo staje się ona podstawową motywacją decyzji o małżeństwie. Losy małżeństwa zawartego z miłości wskazują na to, że człowiek współczesny nie umie kochać i miłość nie ma mocy trwania (Poręba 1988). Dziś wstydliwie mówi się o miłości małżeńskiej, nie jest trendy. W miłości małżeńskiej musi nastąpić przewaga duchowości (światło duszy), nad fizycznością, co daje trwałość związku.

Warto dorastać równolegle: miłością, szczęściem fizyczności się obdarowywać. Cud miłości małżeńskiej polega na darze miłowania, którego małżonkowie fizycznością nie wyprzedzili i nie zdominowali, a wplekli w swoje życie w wychowaniu dzieci odnaleźć miłość rodzicielską. W miłości małżeńskiej jest zamysł na trwanie razem, wychowywanie dzieci (miłość rodzicielska), wspieranie się u schyłku życia, szacunek za szczęście, oparcie o miłość opiekuńczą. Miłość ma do wykonania określone zadania prokreacyjne (dawanie życia), wychowawcze, opiekuńcze, zróżnicowane etapami życia człowieka, rodziny i małżeństwa. Zawsze jest zróżnicowana intensywnością, zakresem, mocą trwania. „Miłość małżeńska bez oparcia w życzliwości, bliźniego nie ma mocy trwania, trwałość w miłości nie zależy od układu seksualnego, ale międzyosobowego i tego należy się uczyć” (Póltawska 1988, s.43).

2.3. Rodzina i miłość rodzicielska

Według F. Adamskiego rodzinę można zdefiniować jako grupę społeczną stanowiącą duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób, skupionych we

wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej pomocy i opieki, oparte na zalegalizowanym prawnie lub religijnie związku małżeńskim, wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną (Adamski, 1984). Rodzinę charakteryzują podstawowe cechy jako wspólnotę naturalną, bazującą na miłości i wolnym wyborze dwóch osób pragnących dawać początek życia i uzupełniać się we wzajemnej miłości, związek wyłączny i trwały (Adamski, 1988).

2.4. Miłość małżeńska i rodzicielska jako wartość wychowawcza

Analizując wykładnię pojęcia wartości wychowawczych należy skłaniać się ku koncepcji rozumienia jako taki stan, który w momencie jego przyjęcia (akceptacji) wychowuje, uruchamiając indywidualny proces socjalizacyjny jednostki (samowychowanie) zmierzające do pełnego zrealizowania treści. Przyjęcie określonych wartości wychowawczych pobudza do działalności jednostkę, grupę lub społeczeństwo, informuje i zobowiązuje jak człowiek (grupa), w momencie ich przyjęcia postąpić powinien. Wartość jest wychowawcza, jeżeli w momencie jej akceptacji pobudza do działania, a tym samym wpływa na życie człowieka. Do momentu przyjęcia wartości wychowawczych, proces socjalizacyjny ma charakter świadomej działalności (pojmowanej zgodnie z zasadami nurtów humanistycznych) mającej na celu zaakceptowanie poszczególnych wartości lub ich systemu, natomiast w momencie ich przyjęcia, zmienia się jego charakter na wychowanie samoregulowane za pośrednictwem wartości poprzez wypełnianie treści zmieniających osobowość człowieka. Dochodzenie do wybranej wartości wychowawczej oraz jej realizacja wpływają na kształtowanie osobowości człowieka. Wartość wychowawcza to taka, która kształtuje pozytywne cechy osobowości. Jest stanem a wychowanie procesem, natomiast wartość wychowawcza raz stanem a raz procesem. Działalność człowieka jest zdeterminowana przyjętym systemem wartości wychowawczych i jest samoregulowana za ich pośrednictwem (Skrzypniak 1999).

Miłość małżeńska i rodzicielska jest wartością wychowawczą, bo zmienia człowieka, ma wpływ na innych. W rodzinie w dwojakim aspekcie, jako z pochodzenia, w której się wychowywali i własnej, którą stworzyli uznając ją za najlepsze środowiska samorealizacji uczuciowej. Utożsamiają życie z udanym i szczęśliwym związkiem małżeńskim, upatrują wartość nadrzędną, której powinny być podporządkowane wszystkie pozostałe.

Szczęśliwe małżeństwo i rodzina stanowi jedno z marzeń człowieka. Samo marzenie nie jest gwarancją szczęścia, potrzebne jest odpowiednie przygotowanie,

dojrzałość i odpowiedzialność związana z zawarciem małżeństwa i założenia rodziny. Współcześnie większość decyzji o zawarciu związku małżeńskiego motywuje się względami uczuciowymi. Miłość (nie zawsze poprawnie pojęta) jest najczęstszym powodem, dla którego ludzie postanawiają wiązać się „ślubem”, a nie seksem. Pełna miłość realizuje się w związku małżeńskim, a zwłaszcza w największym jego przejawie - rodzinie. Dopiero małżeństwo i miłość małżeńska, rodzina i miłość rodzicielska, potrafią uczynić człowieka pełnego szczęścia.

Podstawowym motywem zawarcia związku małżeńskiego jest: miłość, chęć uregulowania sobie życia, posiadania własnej rodziny, ucieczka od samotności, pragnienie dzieci, presji środowiska, fascynacja seksem (Tyszka, 1974). Szczególne znaczenie dla małżeństwa mają czynniki wpływające na jego trwanie (tabela 1).

Tabela 1. Czynniki warunkujące trwałość małżeństwa

Pokolenie I – dziadkowie	Pokolenie II - rodzice	Pokolenie III – dzieci (deklaracja)
Miłość, odpowiedzialność za losy rodziny – dzieci, wierność, bezpieczeństwo, uwarunkowania środowiskowe, szacunek i przyjaźń	Miłość, odpowiedzialność za losy rodziny – dzieci, wierność, presja środowiska, przyjaźń, przyzwyczajenie, wygodne życie	Miłość, udane pożycie seksualne, dobrobyt, wygoda, zgodność osobowa

Tabela 2. Miłość w systemie aksjologicznym rodziny

Pokolenie I – dziadkowie	Pokolenie II - rodzice	Pokolenie III – dzieci (deklaracja)
Rodzina, dzieci, miłość, zdrowie, szczęśliwe życie, praca, mądrość, wykształcenie, ojczyzna, przyjaźń	Rodzina, dzieci, miłość, szczęśliwe życie, wykształcenie, praca, ojczyzna	Praca, wykształcenie, dobrobyt, miłość, szczęśliwe życie, rodzina, dzieci

Bez względu na pokolenie, wśród czynników warunkujących trwałość małżeństwa, pierwszoplanowe miejsce zajmuje miłość (tabela 2). W systemie wartości człowieka rodzina zajmuje centralne miejsce, a miłość podstawowe .

Istotne znaczenie ma miłość rodzicielska jako podstawowa wartość procesu wychowania.

Tabela 3. Miłość w systemie aksjologicznym rodziny

Pokolenie I – dziadkowie	Pokolenie II - rodzice	Pokolenie III – dzieci (deklaracja)
Miłość rodzicielska, wychowanie poprzez system wychowawczy, przykład osobisty	Miłość rodzicielska, wychowanie poprzez system wychowawczy, przykład osobisty	Miłość rodzicielska, wychowanie poprzez system wychowawczy, przykład osobisty, swoboda wychowawcza

Wymieniano po kilka koncepcji, dominowała miłość rodzicielska, która jest podstawową wartością procesu wychowania. Wartością najbardziej cenioną wśród współpartnerów w małżeństwie, rodzinie (pokolenie I i II), oraz deklarowaną w pokoleniu III to miłość. Jakie wartości cenisz u męża? (pokolenie I i II): kochający, dobry ojciec (miłość rodzicielska) pracowity, zaradny, opiekuńczy, troskliwy, odpowiedzialny, mądry. Jakie wartości cenisz u żony? (pokolenie I i II): kochająca (miłość małżeńska), dobra matka (miłość rodzicielska), atrakcyjna, wierna, mądra. Jakie u przyszłego męża? (pokolenie III): kochający wykształcony, człowiek sukcesu, atrakcyjny. Jakie u przyszłej żony? (pokolenie III): kochająca, wykształcona, atrakcyjna, pracowita.

Należy mieć nadzieję, że w ostatnich wypowiedzianych wśród pokolenia III zabrakło wyobraźni ponieważ nie podkreślono miłości rodzicielskiej – dobry ojciec, dobra matka. Z badań wynika, że w systemie aksjologicznym człowieka małżeństwo i rodzina oraz miłość małżeńska i rodzicielska są centralnymi wartościami wychowawczymi. W systemie aksjologicznym rodzin, miłość małżeńska i rodzicielska są podstawowymi wartościami wychowawczym. Miłość małżeńska jest podstawą zawarcia związku małżeńskiego, wpływa na przebieg i jego szczęśliwe trwanie, a miłość rodzicielska podstawą dobrego wychowania dzieci. Wartość najbardziej ceniona wśród współpartnerów w małżeństwie i rodzinie (pokolenie I i II) oraz deklarowane w pokoleniu III – to miłość. W wyniku badań stwierdzono, że podstawowym motywem zawarcia związku małżeńskiego była miłość (pokolenie I i II), natomiast pokolenie III deklaruje też, że miłość. Miłość która jest podstawowym stanem (narzeczeństwa, małżeństwa i rodzicielstwa) w ustalaniu systemu wartości rodziny. Miłość małżeńska zmieniała się w trakcie trwania małżeństwa, oscylując od głębokiego uczucia

emocjonalnego początku, kończąc na tej o głębokim uczuciu przyjaźni, szacunku, opiekuńczości, troskliwości w długoletnim związku współrealizowanym w miłości rodzicielskiej.

Zakończenie

Najważniejszą wartością w życiu, która powinna zajmować przewodnie miejsce dla człowieka, małżeństwa i rodziny jest miłość. Rzeczywistym odzwierciedleniem relacji międzyludzkich w najważniejszej komórce społecznej jaką jest rodzina a w jej obrębie małżeństwo i dzieci są następujące skutki:

- „dzisiejsze” nieśmiałe dziecko to takie, z którego „wczoraj” się śmialiśmy;
- „dzisiejsze” okrutne dziecko to takie, które „wczoraj” biliśmy;
- „dzisiejsze” oszukujące dziecko to takie, któremu „wczoraj” nie wierzyliśmy;
- „dzisiejsze” zbuntowane dziecko to takie, nad którym „wczoraj” się znęcaliśmy;
- „dzisiejsze” zakochane dziecko to takie, które „wczoraj” pieściliśmy;
- „dzisiejsze” roztropne dziecko to takie, któremu „wczoraj” dodawaliśmy otuchy;
- „dzisiejsze” serdeczne dziecko to takie, któremu „wczoraj” okazywaliśmy miłość;
- „dzisiejsze” mądre dziecko to takie, które „wczoraj” prawidłowo wychowaliśmy;
- „dzisiejsze” wyrozumiałe dziecko to takie, któremu „wczoraj” wybaczyliśmy.

„Dzisiejszy” człowiek, który żyje miłością i pięknem to dziecko, które „wczoraj” żyło radością.

Bibliografia:

- Burney P., (1993), *Miłość*, Warszawa, Siedmioróg.
- Dziewiecki M., (1999), *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom, Moderator.
- Gajda J., (2007), *Wartości w życiu człowieka*, Lublin, KUL.
- Obuchowska I., (2000), *Kochać i rozumieć*, Poznań, UP.
- Ossowska M., (2011), *Normy moralne*, Warszawa, PWN.
- Wojciszke B., (1997), *Psychologia miłości*, Gdańsk, UG.
- Wojtyła K., (1986), *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin, KUL.